

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-23>

УДК 37.014.53

Ілляхова М.В.

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ КРЕАТИВНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті досліджено сутність і структуру інноваційної діяльності як ключового компонента креативності науково-педагогічного працівника. У результаті структурного аналізу визначено кластери компетенцій, етапи і способи реалізації нововведень, а також компоненти легітимації інновацій у науково-педагогічній практиці. Встановлено, що інноваційна діяльність науково-педагогічного працівника реалізується у системній єдності мотиваційно-проективного, гносеологічного, праксеологічного і операційного кластерів компетенцій викладача. Визначено, що інноваційна діяльність у структурі креативності науково-педагогічного працівника є цілеспрямованим процесом, який базується на рефлексії науково-педагогічного досвіду і орієнтований на зміну, удосконалення, створення і оновлення методів, технологій, авторських програм, спрямованих на модернізацію якості наукової діяльності і педагогічної практики.

Ключові поняття: інноваційна діяльність науково-педагогічного працівника, креативність, кластери компетенцій, легітимація, нововведення, праксеологія.

Illiakhova Maryna

University of Educational Management

INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CREATIVITY STRUCTURE OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS

Summary. The basis of the study was the need to determination of the structure innovation activity, associated with creativity of scientific and pedagogical workers. The structure includes such components, as clusters of competence, types of innovations, stages and the ways implementation of innovations. Described are aims, tasks, scientific and pedagogical principles the implementation of innovation activity of scientific and pedagogical workers. Characterized are stages and components of legitimization the innovations and their confession in the scientific and pedagogical community. The named components of innovation activity scientific and pedagogical workers state in close interaction, constituting integral dynamic system, which matches the main content of professional and creativity training scientific and pedagogical workers. It is substantiated that the nature of creativity is inherent in technological, algorithmic, operational components, which involves focusing on the creation of innovations. Such algorithmic mechanisms cannot characterize the phenomenon of artistry, which is more inherent in spontaneity, the ossification and freedom of contemplative actions. Determinate are innovative scientific and pedagogical activity is a purposeful process, which is based on the reflection of scientific and pedagogical experience and focused on the change, improvement, creation of new methods, technologies, author's programs, which are aimed at updating the quality of scientific and pedagogical practice. Such activity in the educational environment not only satisfies the society's demand for innovation and generates creative forms, but also provides self-determination of educational activity, develops the ability of a person to control the transfer of the dominant own creative activity, the ability to actualize its potential creative resources, subjective artistry activity, awareness of the possibilities of professional and life-personal system in an open society.

Keywords: innovation activity, competency clusters, legitimization, scientific and educational activities, praxeology.

Постановка проблеми. Професійна місія сучасного науково-педагогічного працівника полягає у здійсненні дослідницької, креативної, новаторської, інноваційної діяльності, а також підготовці фахівців, які відповідатимуть інноваційним орієнтирам, соціальним настановам, економічним стратегіям інформаційного суспільства з інноваційно-креативним типом економіки. Ключовим ресурсом цієї динамічної системи стає інноваційна діяльність новаторів і вчених, а головними продуктами – інновації, нововведення, відкриття у різних професійних практиках. Відповідно створення професійного середовища, спрямованого на актуалізацію і розвиток творчих здібностей фахівців, їхнього креативного потенціалу, упровадження нових технологій, методів, програм, досягнення інноваційних результатів, що оновлюватимуть якість освітнього процесу є найважливішими завданнями науково-педагогічної діяльності і національної освітньої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті дослідження особливої теоретико-методологічного значення набувають вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки щодо виявлення теоретичних і методичних засад створення інноваційної системи освіти (В. Андрущенко, Б. Бім-Бад, А. Бойко, В. Кремень, В. Луговий, В. Лутай, О. Огієнко, Т. Сорочан та інші); теорії і практики вивчення поширення передового педагогічного досвіду та інноваційної діяльності педагога (В. Кухарева, Ю. Звалевський, М. Поташник, В. Сластьонін, В. Сидоренко). Зміст і результати інноваційної діяльності викладача досліджено К. Ангеловські, Л. Даниленко, Н. Клокар, Ю. Максимовим, також у наукових розвідках Ю. Будас, І. Гавриш, Т. Димиденка, Л. Подимова представлено психолого-педагогічний аналіз готовності педагога до інноваційної діяльності.

Завдяки дослідженням вітчизняних і зарубіжних науковців визначено сукупність якостей, здатностей, вмінь необхідних педагогу для ре-

лізації успішної інноваційної діяльності та обґрунтовано готовність викладача до інноваційної діяльності. Також досліджено компоненти у структурі інноваційної діяльності педагога, зокрема В. Сластьонін [2] на основі базових положень класичних досліджень у сфері інноватики (Ю. Вооглайд, Е. Роджерс, І. Шумпетер) розробив модель інноваційної діяльності педагога, яка структурує мотиваційний, креативний, технологічний, рефлексивний компоненти. Ю. Максимов виокремлює у структурі інноваційної діяльності знання педагогічних і інноваційних процесів, рефлексія діяльності, подолання перешкод запровадження інноваційної діяльності. Т. Демиденко обґрунтовує введення до структури інноваційної діяльності педагога інформаційного компоненту з метою пошук і одержання необхідної інформації, її систематизації, а також створення нової інформації. Таким чином встановлено, що інноваційний освітній процес забезпечує педагогічне проектування суб'єкт-суб'єктної системи якості професійної освіти педагога і студента. Саме інновації свідчать про креативний потенціал суб'єктів науково-педагогічної діяльності та їхню готовність до реалізації нововведень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення і уточнення структури, етапів і способів реалізації інноваційної діяльності як ключового компонента креативності науково-педагогічного працівника. Отримані результати дозволяють розробити систему науково-методичного супроводу безперервного професійного розвитку і саморозвитку креативності науково-педагогічного працівника у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Постановка завдання. До основи дослідження покладено необхідність теоретичного аналізу сутності і структури інноваційної діяльності як ключового компонента креативності науково-педагогічного працівника. У досягненні означеної мети необхідно: визначити кластери компетенцій науково-педагогічного працівника, що уможливають реалізацію етапів і способів запровадження нововведень; розкрити особливості етапів і способів реалізації нововведень, а також компонентів легітимації інновацій у науково-педагогічній практиці.

У реалізації означеної мети і завдань дослідження використано: компаративістський підхід, що уможливлює порівняння і узагальнення результатів досліджень структури креативності; структурно-функціональний аналіз, що дозволяє виявити узгодження компонентів і кластерів компетенцій у структурі креативності науково-педагогічного працівника; праксеологічний підхід, з метою обґрунтування інноваційної діяльності викладача з позицій функціональності, результативності, виявлення незадовільних дій, причин неефективності, вивчення умов і можливостей, креативного потенціалу особистості викладача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Креативність науково-педагогічного працівника є важливою компонентною інноваційного спрямування наукових досліджень, підвищення якості освітніх послуг, ефективності освітнього процесу, надання йому гуманістичної, демократичної спрямованості. Відповідно, креативність

є базовим компонентом у структурі професійної діяльності науково-педагогічного працівника, стратегічним напрямом якої є створення нових професійних продуктів, запровадження методів, технологій вироблення інноваційно-креативних рішень, реалізація творчих здібностей, досягнення інноваційних результатів. У Термінологічному словнику за редакцією О. Огієнка визначено, що інноваційна діяльність педагога є «цілеспрямована діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування інноваційної педагогічної основи» [2, с. 35]. Також зазначено, що новизна визначається творчим підходом авторів до вирішення психолого-педагогічних завдань навчання й виховання. У контексті дослідження науково-педагогічної діяльності це визначення потребує уточнення, зокрема потребує корегування розуміння значення творчого підходу у реалізації нововведень.

Традиційно у психолого-педагогічних дослідженнях креативність розглядається як здатність викладача розвивати творчий характер власної діяльності. У праксеологічному контексті дефініції творчості і креативності фіксуються з точки зору спрямованості на досягнення результату. Креативність завжди пов'язана з прагматичною, цілеспрямованою, цілеспрямованою, інноваційною діяльністю. Х. Йоас, у переосмисленні прагматичної ідей Т. Парсонса, Е. Дюркгейма, Дж. Дьюї, обґрунтував необхідність включення креативності до аналізу будь-якої дії людини, що передбачає безперервний, динамічний процес становлення самою собою [4, с. 177]. Цей необхідний, цілеспрямований процес визначається наступними положеннями: залежністю від контексту – ситуації в якій він відбувається; безперервністю, тобто діяльність поступово розгортається в залежності від поставленої мети і необхідності вирішення проблемної ситуації; пристосуванням – дія динамічно адаптується до поточних змін ситуації і тим самим забезпечує продуктивний результат; інтерактивністю – дія завжди обумовлена соціальними і інтерсуб'єктивними відносинами; емерджентністю і спонтанністю – виникнення нових елементів може бути випадковим і відриватися у рутинному процесі. Тоді як творча діяльність характеризується свободою від необхідності, спогляданням, непередбаченим результатом, відсутністю прагматичної інтенції і матеріальної вигоди. Творчість пов'язана з трансценденцією особистості це шлях перетворення особистості вихід за межі її смислової капсулізації. Тобто творчість уможливлює існування «процесу заради процесу», тоді як креативність – це процес заради створення кінцевого результату.

У контексті праксеологічної настанови, творчість розглядається нами як духовне, вільне, непередбачуване, альтруїстичне становлення якісно нових сутнісних форм, що мають соціокультурну і естетичну цінність, високий ступінь досконалості та спрямоване на духовне пізнання реальності і самовдосконалення. Тоді як, креативність – цілеспрямована, прагматична активність особистості, яка спрямована на пошук ефективних шляхів вирішення життєво-профе-

сійних проблем, що характеризується створенням нових і оригінальних ідей, результатом яких є інновація та самопрезентація. З огляду на це одним з ключових компонентів креативності є прагматичність, тобто розуміння того що саме необхідно створювати, навіть це створювати, для кого це створювати і яким є бажаний результат. Це можливе завдяки технологічній, алгоритмічній, операційній складовій креативності, що необхідно передбачає орієнтацію на створення інновацій. Тоді як алгоритмізовані механізми не можуть характеризувати феномен творчості, якому більш притаманна спонтанність, осання і свобода споглядальних дій.

Креативність науково-педагогічного працівника є системна, багатофакторна, інтегративна єдність когнітивних, діяльнісних і операційних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, акмеологічних настанов фахівця, що уможлиблює ефективну науково-дослідну діяльність, забезпечує систематичне інноваційне оновлення змісту і методів освітнього процесу, реалізує потенціал діагностики та аналізу навчально-пізнавальної діяльності, формує навички до самоактуалізації, самоорганізації, самодетермінації, розвиває потенціал креативного, інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності, актуалізує потребу в самоосвіті, вмінні реагувати на непередбачувані, змінні умови професійної діяльності й володіти динамікою власних життєво-професійних можливостей.

У контексті науково-педагогічної діяльності інновація може розглядатися як цілеспрямована, ефективна зміна та введення нового до: 1) змісту, мети, технологій і форм освітнього процесу; 2) організації спільної, ефективної діяльності суб'єктів освітнього процесу; 3) стилів педагогічної діяльності і проектування успішного навчально-пізнавального процесу; 4) системи оцінювання; 5) навчально-методичного забезпечення; 6) освітньо-професійних програм. Відповідно, нововведення можуть мати локальний, комплексний і системний характер. Їх можна отримати шляхом: комбінації креативних методик і технологій; модифікаційних перетворень відомого і визнаного науково-педагогічного досвіду; удосконалення і видозміни програм, навчально-пізнавальної структури; радикальних принципів змін в освітньому процесі. Комбінаторні або ретронововедення передбачають структурне, а не змістовне перетворення, наприклад удосконалення і адаптація до науково-педагогічної практики забутих програм, технологій. Наприклад, у «Методичному словнику», Е. Кагаранов виокремлює педагогічні нововведення визначальні на 1925 рік, зокрема: активний метод, лекції-диспути, драматизація, студійна система занять тощо [1, с. 40]. На сьогодні багато з освітніх технологій актуалізовано і впроваджено як нововведення. На рівні винаходу відбувається створення і впровадження авторської програми, реалізується оновлення змісту освітнього процесу. Рівень відкриттів у науково-педагогічному процесі передбачає якісне оновлення системи освіти, шляхом впровадження нової освітньої моделі. Таким чином, інноваційна науково-педагогічна діяльність це цілеспрямований процес, що фундується на рефлексії науково-педагогічного

досвіду та орієнтований на зміну, удосконалення, створення нових методів, технологій, авторських програм, що оновлюють якість науково-педагогічної практики.

У структурі інноваційної науково-педагогічної діяльності виокремлено кластери компетенцій, що уможлиблюють реалізацію етапів і способів впровадження нововведень. Мотиваційно-проективний кластер компетенцій об'єднує процеси самовизначення викладача у ставленні до нового, конструктивної зміни його професійної позиції а також готовності до інноваційної діяльності. Це передбачає вміння мотивувати себе на успіх, застосовувати кайро-технології і принципи самоменеджменту, розвивати самовпевненість у процесі перетворень, проводити професійно-мотиваційний аналіз власних можливостей створенні і адаптації нововведень. Ці вміння забезпечують реалізацію науково-педагогічного пошуку, який спрямовано на визначення альтернатив, пошук адекватних креативних методик для комбінації і синтезу, продукування нових ідей, створення «чек-листа» нових ідей. Ключовим результатом пошукового етапу є формулювання і опис інноваційної проблеми, а також визначення критеріїв, мети, моделі науково-педагогічного нововведення. Формування і опис інноваційної проблеми – складний і тривалий процес, який передбачає усвідомлення проблемної ситуації, пошук протиріч, розширення проблеми до проблематики, критична оцінка наявних знань і даних, а також здійснення аналітичного огляду за технологіями swot-аналізу, ТРВЗ, інвентаризації ресурсів тощо.

Гносеологічний кластер характеризує пізнавальну та інтелектуальну активність науково-педагогічного працівника. Включає вміння використовувати різні методологічні настанови у процесі науково-дослідної діяльності, розуміти наукову проблему і вміння формулювати її у вигляді інноваційних завдань, застосовувати креативний підхід у вивченні і перетворенні проблемної ситуації, реалізовувати мисленнєвий експеримент, який ґрунтується на замісненні реальних об'єктів їхніми умовними зразками, аналогами, використання у науково-педагогічній діяльності евристичних технологій і методів, а вміння фахівця створювати нові та оригінальні ідеї, здатність до систематизації і комбінування, реалізація когнітивної гнучкості, діалогічного і латерального мислення у процесі пошуку ефективних шляхів вирішення проблем. Гносеологічний кластер компетенцій уможлиблює *створення науково-педагогічного нововведення* шляхом проектування інноваційної моделі і перетворення її з абстрактної на реальну. Це призводить до створення науково-обґрунтованого проекту – програми авторського курсу, створення інноваційного середовища.

Праксеологічний кластер характеризує здійснення дослідно-експериментальної, рефлексивної, діяльності у процесі інноваційного пошуку, що передбачає: вміння вести звітність про інноваційну діяльність, створювати інноваційний проект, публічно захищати і аргументувати власні ідеї, здатність впроваджувати інноваційно-креативні рішення, розробляти оптимальний сценарій щодо реалізації нововведень, вміння здійснювати самоконтроль, рефлексію і корекцію

інноваційної діяльності. Ці вміння забезпечують створення програми і сценарію *реалізації результатів* науково-педагогічного нововведення.

Операційний кластер визначає цілеспрямовану зміну, що вносить до науково-педагогічної діяльності інновації, шляхом популяризації, упровадження і розповсюдження нововведень. Комбінує наступні компетенції: вміння реалізувати практику нововведень в освітній процес, застосовувати інноваційно-креативні методики у проведенні експериментальної діяльності, визначати нові модули наукової діяльності, створювати умови для впровадження індивідуальної освітньої траєкторії, планувати й управляти проектами, що мають наукову, соціокультурну і комерційну цінність на засадах інноваційності, креативності, творчості, ініціативності та критичності мислення, а також здатність реалізувати власний авторський стиль. Оскільки інноваційний процес виходить за межі локальної науково-педагогічної діяльності, обов'язковою умовою виявляється *легітимація науково-педагогічного нововведення*, шляхом визначення ступеню нововведення та його масштабів, а також інтеграція нововведення до освітнього процесу (рис. 1).

За визначенням Марка Сачмана [5], у загальному розумінні легітимація – це процес, за допомогою якого певний феномен починає сприйматися у суспільстві як бажаний, прийнятний, відповідний його системі норм, цінностей і переконань. Тобто це процес поступового прийняття

спільнотою певного феномена, явища, інновації. У локальному значенні легітимація розуміється як різновид дискурсивної стратегії, в якій відбувається конструювання певної легітимності або нелегітимності, шляхом опису дій об'єкта легітимації, що несуперечливо вбудовує їх у систему існуючих цінностей спільноти. Тобто легітимізувати означає конструювання у соціальному, науковому просторі власного позитивного образу і свого нововведення та зуміти донести цю успішну конструкцію до більшості членів спільноти. У цьому процесі нове, що спочатку не сприймалося, стає цінними для більшості.

Легітимація має три базові компоненти: прагматичний – враховує інтереси цільової аудиторії, а саме суб'єктів і об'єктів нововведень; моральний – орієнтований на думки авторитетних осіб, ключових стейтхолдерів на ринку освітніх послуг, які визначають цінність нововведення; когнітивний компонент орієнтовано на розуміння і зацікавленість членів всієї наукової спільноти характеристиками об'єкта легітимації – від нових авторських освітніх програм до упровадження нових освітніх моделей. Відповідно, легітимація має три стадії: 1) *теоретизація* – поширення знань про ефективність нововведення та визнання інновації; 2) *просування нововведення* – створення у науковій спільноті позитивного ставлення до інновації, шляхом ефективного презентації засобами медіаполітики і підтримки громадських інститутів; 3) *остаточне укорінення інновації* – нововве-

Рис. 1. Структура інноваційної діяльності науково-педагогічного працівника

дення стає природною компонентою в освітньому просторі і не потребує подальшого обґрунтування. Кожна стадія процесу легітимації має один або декілька компонентів, наприклад, стадії теоретизації і просування базуються на прагматичній і моральній легітимації, а стадія укорінення – на когнітивній. Таким чином, інновація активно впроваджується у науково-педагогічні практики шляхом її успішної інтеграції до актуальної системи норм і цінностей (широка моральна легітимація). Таким чином, інновація стає необхідною частиною модернізації освітнього процесу, що оновлює якість соціально-економічної, наукової, освіти логічної практики.

Висновки і пропозиції. У результаті застосування структурного аналізу проблеми встановлено, що інноваційна науково-педагогічна діяльність є ключовим компонентом у розвитку креативності викладача закладу вищої освіти. Завдяки реалізації інноваційної діяльності відбувається оновлення форми, змісту, структури науково-педагогічної діяльності. Упровадження авторських курсів, креативних авторських програм, інноваційних технологій, новаторських ідей і концепцій модернізують якість освітнього процесу. Відповідно до праксеологічного підходу, осмислення результативності науково-педагогічної діяльності, передбачає високу якість,

ефективність, успішність, продуктивність, економічність, конструктивність, корисність дій науково-педагогічного працівника.

У структурі креативності науково-педагогічного працівника інноваційна діяльність реалізується у системній єдності мотиваційно-проектного, гносеологічного, праксеологічного і операційного кластерів компетенцій викладача. Відповідно до актуалізації структурних вмінь інноваційна науково-педагогічна діяльність є: 1) цілеспрямованим процесом самовизначення викладача у ставленні до нового, конструктивна зміна його професійної позиції, а також готовність науково-педагогічного працівника до інноваційної діяльності; 2) цілеспрямованим процесом створення нових технологій, методів, програм, що оновлюють якість освітнього процесу; 3) ефективне здійснення дослідно-експериментальної, рефлексивної, діяльності; 4) цілеспрямована зміна, що вносить до науково-педагогічної практики інновації та у процесі легітимації уможливує модернізацію системи освіти.

Таким чином, на основі отриманих результатів дослідження, перспективною є розробка системи науково-методичного супроводу безперервного професійного розвитку і саморозвитку креативності науково-педагогічного працівника у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Список літератури:

1. Ілляхова М.В. Сутність та специфіка креативної діяльності у системі неперервної освіти: Збірник наукових праць. *Вісник післядипломної педагогічної освіти*. Вип. 10(23). С. 37–46.
2. Огієнко О. та ін. Інноваційна діяльність вчителя : термінологічний словник. Київ, Україна, 2016, 120 с.
3. Слостенін В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. М. : ИЧП : Издательство «Магистр», 1997. 224 с.
4. Йоас Ганс. *Креативность действия*. Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 320 с.
5. Suchman M.C. Managing Legitimacy : Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*. 1995, vol. 20. № 3. P. 571–610.

References:

1. Iliakhova M.V. (2014). Sutnist ta spetsyfika kreatyvnoi diialnosti u systemi neperervnoi osvity. *Visnyk pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity* : zb. nauk. prats. Kyiv, Ukraina, vol. 10(23), p. 37–46. (in Ukraine)
2. Ogienko O. ta in. (2016). Innovacijna dijtal'nist' vchitelja : terminologichnij slovník, K., 120 p. (in Ukraine)
3. Slastenin V.A., Podymova L.S. (1997). Pedagogika: Innovacionnaja dejatel'nost'. M. : IChP : Izdatel'stvo Magistr, 224 p. (in Russian)
4. Joas Gans (2007). Kreativnost' dejstvija. Sankt-Peterburg : Aleteja, 320 p. (in Russian)
5. Suchman M.C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*, vol. 20, № 3, pp. 571–610.